

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.9

Ю. А. Джепа

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя
Сумського національного аграрного університету,
суддя
Господарського суду Сумської області

ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано досвід країн Європейського Союзу у сфері господарського судочинства. На основі цього запропоновано шляхи запозичення Європейського Союзу щодо оптимізації законодавства у сфері господарського судочинства в Україні.

Ключові слова: позитивний досвід, Європейський Союз, оптимізація, законодавство, господарське судочинство.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку, українська держава зіштовхнулася зі значними викликами в економічній та політичній сфері. Частина української землі була окупована державою-агресором, тривають бойові дії, протягом останніх двох років відбулися значні негативні тенденції в економіці, девальвація національної валюти робить непосильним обслуговування державного боргу, який з кожним роком продовжує зростати тощо. Лише протягом останнього року ситуація почала стабілізуватися та відбулось незначне зростання ВВП. Однак для досягнення поставлених амбітних цілей Україні слід здійснювати комплексні реформи у всіх сферах, які допоможуть покращити розвиток національної економічної системи.

Серед усіх вищенаведених негативних явищ, особливо суттєвим були вплив іноземних інвестицій та сповільнення внутрішньої інвестиційної діяльності в Україні. Однією з причин цього явища стала не лише війна на сході України та загальна негативна економічна кон'юнктура, але й негативні об'єктивні явища у сфері захисту майнових прав внутрішніх та іноземних інвесторів, а також суб'єктивна оцінка національної системи захисту відповідних прав. Тому подальше залучення іноземних інвестицій і, в першу чергу,

стимулювання подальшого внутрішнього інвестування, лежить у площині оптимізації господарського судочинства в Україні.

Мета статті. З урахуванням тенденцій до більш тіснішого співробітництва з державами ЄС, які в регіоні вважаються більш економічно розвинутими, доцільно звернутися до досвіду країн ЄС щодо оптимізації господарського судочинства, який можемо запропонувати для запозичення в Україні. Це дозволить запропонувати певні ідеї щодо загального процесу оптимізації судочинства в Україні, які лежатимуть у площині оптимізації господарського судочинства, що в кінцевому результаті повинно покращити захист внутрішніх та зовнішніх інвесторів. Це в свою чергу, матиме позитивний економічний ефект, робитиме господарсько-правову систему України більш передбачуваною та мінімізуватиме господарсько-правові ризики, які, на жаль, в сучасних умовах є значними у нашій економічній системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошуки напрямів оптимізації господарського судочинства із дослідженням зарубіжного досвіду у цій сфері здійснювали багато науковців, серед яких можна виділити таких: М.К. Закурін, В.К. Мамутов, І.Г. Побірченко, В.В. Радзи-

вілюк, О.О. Святогор, Л.Г. Талан, Ю.В. Чорна, С.Я. Фурса, М.Й. Штефан та ін. Однак великий обсяг предмету дослідження зумовлює його подальшу актуальність, особливо в умовах реформування судової системи України. Це стосується і змін в економічних взаємозв'язках нашої держави. Таким чином, запропонуємо власні пропозиції щодо оптимізації законодавства у сфері господарського судочинства в Україні.

Виклад основного матеріалу. У першу чергу, слід надати відповідь на те основне питання, яке визначатиме у подальшому систему розгляду господарських спорів, а саме – структура судів, які згідно із законодавством розглядатимуть спори між суб'єктами господарювання та суміжні категорії спорів. Екс-голова Господарського суду Херсонської обл. М.К. Закурін зазначав, що сучасне зарубіжне законодавство по-різному вирішує питання про те, які суди повинні розглядати економічні (господарські) спори. Як правило, ця дилема вирішується одним із двох способів: або створюються суди спеціальної юрисдикції, уповноважені розглядати економічні справи, або такі справи підвідомчі судам загальної юрисдикції. Науковець продовжує, що більшість держав пострадянського простору обрали першу модель, відповідно до якої господарські справи розглядають суди загальної юрисдикції [1]. Ми б доповнили цей перелік ще третьою моделлю, відповідно до якої у межах загальних судів створюються спеціалізовані відділи з розгляду господарських справ, як це є, наприклад, у Польщі. В цьому контексті слід зрозуміти, що в залежності від структурної незалежності, повноважень щодо розгляду тих чи інших господарських справ, судова система кожної з держав є унікальною.

Обрання тієї чи іншої моделі побудови господарських судів в основному залежить не лише від волі законодавця, а обумовлено сукупністю факторів, серед яких не лише правові займають чільне місце. Враховується співвідношення таких факторів як фаховість та вузька спеціалізація суддів, доступність судочинства, забезпечення розумних строків розгляду справ тощо.

В цьому контексті доцільно навести досвід Польщі, у якій значна кількість факторів, що визначають будову господарського судочинства співпадає з відповідними факторами в Україні. З цього приводу слушно підкреслює багато спільних рис між Україною та Польщею суддя Варшавського окружного господарського суду Л. П'єбіяк, вказуючи, що відповідний

досвід Польщі є цікавим для вивчення України для впровадження реформ в умовах євроінтеграційних процесів [2, с. 37-38]. Тому звернення особливої уваги на побудову господарських судів у цій країні видається найбільш доцільним.

Господарські суди в Польщі є відділами районних та окружних судів, що розглядають господарські спори. Таким чином, з однієї сторони, у Польщі не утворено окремих спеціалізованих судів, однак спори між суб'єктами господарювання розглядають відповідні відділи загальних судів, які спеціалізуються на даній категорії спорів. Це з однієї сторони підвищує територіальну доступність судів, уповноважених розглядати господарські спори, з іншої – дозволяє забезпечити спеціалізацію суддів.

К. Клеха зазначає, що впровадження спеціалізованих господарських судів у Польщі, а також відповідних особливостей провадження в господарських справах є намагання забезпечити швидкість розгляду таких справ та виконання рішень в них [3, с. 57]. Таким чином, прерогативою розгляду цієї категорії справ як в зарубіжних державах, так і національному господарському процесі є забезпечення ефективного захисту суб'єкта господарювання у необхідний для цього стислий строк.

До категорії господарських справ у Польщі належать справи, що впливають із цивільних правовідносин між підприємцями з приводу їх діяльності, правовідносин щодо господарських об'єднань, з приводу відповідальності за завдану підприємцем навколишньому середовищу шкоди та зобов'язання повернути навколишнє середовище до попереднього стану, а також справи, підсудні судовій владі з приводу дотримання підприємцями положень законодавства щодо охорони конкуренції, енергетичного та телекомунікаційного права та справи проти підприємців про визнання положень договорів публічної оферти (таких договорів, які пропонуються до укладення всім споживачам) недійсними з підстав захисту прав споживачів. Відповідні справи розмежовуються між районними й окружними судами на підставі їх складності та/або вартості відповідно до положень Кодексу цивільних проваджень Польщі та виступають судами першої інстанції [4]. У цій державі, яка за розмірами є співставною з Україною діє 45 окружних судів та 331 районних [5]. Це зумовлює доступність розгляду як малозначних, так і значущих господарських справ.

Слід відзначити, що не у всіх окружних, а тим більше районних судах утворюється відповід-

ний господарський суд, як відділ суду. Відповідно до положень ст. 12 та 16 Закону Польщі «Про устрій загальних судів» відповідні суди діляться на цивільний та карний відділи, натомість господарський відділ «може утворитися». При цьому, як у випадку з окружними, так і районними судами, у разі відсутності утворених відділів з розгляду господарських спорів, Міністр справедливості Польщі передає розгляд цих справ до інших судів, що діють в межах відповідного апеляційних округів. При цьому, у частині господарських спорів, відповідно до ч. 5 ст. 16 наведеного Закону, в окружному суді, що знаходиться у Варшаві в обов'язковому порядку створюється відділ з приводу розгляду справ щодо охорони конкуренції, регулювання енергетики, телекомунікації і щодо залізної дороги [6]. Таким чином, можемо зазначити, що відповідна система господарських судів у Польщі відповідає принципу спеціалізації, однак останні діють як відділи в інших судах загальної юрисдикції. При цьому, у порівнянні з Україною, доступ до судів з розгляду господарських спорів територіально є вищим з огляду на значну кількість судів.

З приводу апеляційних судів, то останні в Республіці Польща діляться на відділи цивільний, карний та відділ з розгляду трудових і соціально-забезпечувальних спорів. Розгляд господарських спорів відноситься до компетенції цивільного відділу. Однак це не виключає можливості створення в апеляційних судах відділів спеціалізованих на розгляді господарських спорів. Адже відповідно до ст. 18-а Закону Польщі «Про устрій загальних судів», у судах (як апеляційних так і окружних і районних), можуть утворюватись також інші відділи, ніж окреслені у вище проаналізованих статтях [6]. Отже, законодавство Польщі не лише забезпечує поєднання територіальної наближеності та спеціалізації судів з приводу розгляду господарських спорів, але й дозволяє забезпечити більш вузьку спеціалізацію в межах самих господарських спорів, хоча на практиці відповідні більш вузькоспеціалізовані рівні утворюються доволі рідко.

Слід також звернути увагу, що районні суди є найбільш наближеними до громадян територіально з огляду на значну їх кількість. Тому особливий інтерес викликає розмежування підсудності господарських справ між районними та окружними судами Польщі. Відповідно до ст. 16 Кодексу цивільних проваджень Польщі, район-

ним судам підсудні всі справи, за винятком тих, для яких встановлена підсудність окружних судів. Натомість згідно з ст. 17 даного кодексу, до підсудності окружних судів відносяться справи: 1) про немайнові права та пов'язані з ними майнові вимоги, окрім справ про встановлення або заперечення походження дитини, про визнання неможливості встановлення батьківства; про захист авторських і суміжних прав, а також на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, географічні зазначення та топологій інтегральних мікросхем і захисту інших немайнових благ; за позовами з підстав законодавства про засоби масової інформації; про майнові права, у яких вартість предмету спору перевищує сімдесят п'ять тисяч злотих (504 тис. грн. по курсу 6.72 на 13 квітня 2017 р.), окрім справ про аліменти, про порушення володіння, про поділ майна подружжя, про встановлення відповідності між записом в реєстрі нерухомості із фактичним правовим статусом, про справи, які підлягають розгляду в електронному письмовому провадженні; про прийняття рішення щодо розподілу кооперативу; про відхилення, або підтвердження недійсності, або ж встановлення відсутності рішень органів юридичних осіб, або ж організаційно-правових одиниць, що не є юридичними особами, яким законодавством признається правоздатність; про запобігання та протидію недобросовісної конкуренції, про відшкодування шкоди заподіяної через видання незаконного рішення, що набрало законної сили [4]. Таким чином, до підсудності відповідних окружних судів Польщі віднесено більш значимі або складні справи як в контексті специфічного правового регулювання та необхідності спеціальних знань для їх компетентного розгляду, так і у контексті майнової вартості.

На основі наведеного вище, також доцільно звернути увагу на ст. 18 Кодексу цивільних проваджень Польщі, відповідно до якої якщо при розгляді справ у районних судах виникає питання права, з приводу якого є обґрунтовані сумніви, районний суд може передати таку справу до розгляду окружному суду. Якщо така проблема не підтвердилась, окружний суд не приймає до розгляду відповідних справ [4]. Даний критерій складності і майнового значення можна взяти за основу для передання частини справ із суддів господарської юрисдикції до спеціально утворених відділів у місцевих судах. Це повинні бути малозначні справи між

суб'єктами господарювання, що не викликають значних труднощів у їх розгляді.

В цьому контексті також цікавим є досвід Німеччини, який описує М.К. Закурін. У ФРН існує 5 основних видів судочинства – загальне, трудове, соціальне, фінансове та адміністративне. При цьому загальним судам підсудні всі цивільні спори, зокрема і у сфері торговельних спорів. Згідно із Законом ФРН «Про судоустрій» до торговельних належить чітко визначене коло справ у спорах, що виникають між учасниками угод, членами торгових товариств, спори за векселями, щодо застосування закону ФРН «Про чеки», із захисту торгових знаків тощо. До компетенції палат у цивільних і торгових справах входить розгляд по першій інстанції справ із сумою позову понад 3000 євро. Система фінансових судів створена головним чином для розгляду справ, пов'язаних зі сплатою податків і митних зборів. Тому, у ФРН здійснення господарського судочинства лягає на цивільний сектор загальних судів, зокрема палату з торгових справ і фінансові суди, при цьому вирішення економічних справ здійснюється професійними суддями і народними засідателями колегіально, а у випадку незначних сум позовів – одноосібно [1].

У країнах ЄС є також багато інших підходів до побудови судової системи, яка повинна розглядати спори між суб'єктами господарювання. Наприклад, до системи цивільного судочинства в Австрійській республіці належать районні суди з комерційних питань та арбітражний суд, що перебуває у столиці Відні. Під їх юрисдикцію підпадають усі спори господарського характеру, зокрема всі справи, пов'язані з банкрутством. До нижчої ланки судової системи належать дільничні суди, які розглядають спори про оренду та ін. Крім того, у Відні функціонує Патентний суд, який приймає рішення за клопотаннями про визнання патентів недійсними [1]. Отже, в основному система судів з розгляду господарських спорів повинна бути побудована на принципах спеціалізації з урахуванням необхідності забезпечити доступність судочинства.

При цьому, як бачимо, критерій значущості практично у більшості держав ЄС відіграє ключову роль у визначенні підсудності справи тому чи іншому суду.

Слід також повернутися до інституту спрощеного провадження, який використовується не лише у Польщі, але й у більшості держав ЄС при розгляді окремих категорій господарських спорів. А.О. Згама, наприклад, наводя-

чи позитивний досвід інституту спрощеного провадження в Естонії (глава 43 ЦПК) та інших країнах, вказує, що такий досвід слід перейняти й у нашій державі. На основі наведеного, вченим пропонується запровадити в господарський процес апеляційний перегляд у порядку письмового провадження за наявними в справі матеріалами в таких випадках: якщо надійшли клопотання від усіх осіб, які беруть участь у справі, про розгляд справи без їх участі; неприбуття жодної з осіб, які беруть участь в справі, на судове засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання; подання апеляційної скарги на рішення судів першої інстанції, які прийняті в порядку письмового провадження за результатами розгляду справ. Якщо під час письмового провадження за наявними в справі матеріалами суд апеляційної інстанції дійде висновку, що справу необхідно розглядати в судовому засіданні, то він повинен мати право призначати її до апеляційного розгляду в судовому засіданні [7, с. 82-87]. З усім вищенаведеним у повній мірі погоджуємось, однак пропонуємо піти більш прогресивним шляхом та запровадити можливість розглядати окремі спори в господарському процесі шляхом електронного письмового провадження, як це передбачено, наприклад, Кодексом цивільних проваджень Польщі.

Технічний та юридичний аспект відповідної пропозиції, вочевидь потребує більш детального розгляду та узгодження, однак цей напрям оптимізації господарського процесуального законодавства є перспективний для розвантаження системи господарських судів України та забезпечення ефективного, швидкого та необтяжливого розгляду господарських справ.

Розуміючи, що напрями оптимізації законодавства у сфері господарського судочинства повинні в основному визначатися національними традиціями та враховувати потреби сьогодення, вкотре підкреслюючи високу компетентність господарських судів України, слід зазначити, що будь-які зміни у системі господарських судів чи взагалі усунення цієї гілки судової системи із заміною на структурні підрозділи в місцевих судах, потребує комплексних теоретико-практичних розробок фахівців з різних наук. Виходячи із проаналізованого вище досвіду країн ЄС у цій сфері, можемо запропонувати наступне:

1) утворити у загальних судах відділи із розгляду малозначних господарських спорів

на основі спеціалізації суддівського корпусу, при цьому основою для таких відділів повинна стати не організаційно-правова одиниця, а спеціалізація конкретного судді;

2) запровадити інститут електронного письмового провадження як це є у Польщі;

3) встановити обмеження щодо касаційного оскарження у спорах із предметом позову нижче ніж 10 мінімальних заробітних плат;

4) забезпечити регулювання та стимулювання досудових способів вирішення спорів таких як арбітраж та медіація.

Висновки. Наведені заходи дозволять зробити систему розгляду господарських спорів судовими органами в Україні більш ефективною та дієвою. В першу чергу підвищення ефективності матиме місце за рахунок розвантаження судової системи, у тому числі, Вищого господарського суду України, а в подальшому відповідної палати Верховного Суду України, від малозначних спорів. Такі спори, по-перше, можуть бути розглянуті у межах загальної системи судів, по-друге, їх вирішення не викликає проблем із застосуванням законодавства до праввідносин у сфері господарювання. В другу чергу, за допомогою інституту електронного письмового провадження, скоротяться не лише часові й фінансові затрати на розгляд спору як зі сторони судів, так і зі сторони учасників процесу, але й буде забезпечено швидкий розгляд справ, в яких безпосередньої участі сторони не виявили бажання приймати. Натомість Суд буде вільним від обтяжливих формальностей, зосередивши увагу на питанні захисту прав на основі наявних доказів у матеріалах справи. І наостанок запровадження нормативно-правового стимулювання розгляду досудових способів вирішення спорів, позитивно вплине як на завантаженість судової системи, так і на пошук справедливого вирішення правового конфлікту

з максимальним врахуванням інтересів сторін господарського спору.

Усе вищенаведене є одним з небагатьох напрямів запозичення позитивного зарубіжного досвіду країн Європейського Союзу щодо оптимізації законодавства у сфері господарського судочинства в Україні.

Список використаної літератури:

1. Закурін М.К. Зарубіжний досвід розгляду господарських спорів. // М.К. Закурін / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ks.arbitr.gov.ua/sud5024/8/8/741/>.
2. Лукаш П'єбіяк, Умови приєднання до ЄС відповідно до Угоди про асоціацію між Польщею та ЄС 1991 року щодо судової гілки, прокуратури та правових послуг. // П'єбіяк Лукаш / III Судово-правовий форум «Судова реформа в Україні: європейський вектор». – 2015. – 291 с. – С. 37-39.
3. Klecha K. Wolność działalności gospodarczej w Konstytucji RP, С.Н. Beck, Warszawa 2009. st. 259.
4. Kodeks postępowania cywilnego: Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19640430296>.
5. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 października 2012 r. w sprawie ustalenia siedzib i obszarów właściwości sądów apelacyjnych, sądów okręgowych i sądów rejonowych // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20120001223>.
6. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 stycznia 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20150000133>.
7. Зрама А.О. Про застосування спрощеної процедури в господарському судочинстві/ А.О. Зрама // Актуальні проблеми держави і права. - 2014. - Вип. 72. - С. 182-187.

Джепа Ю. А. Положительный опыт стран Европейского Союза по оптимизации законодательства в сфере хозяйственного судопроизводства в Украине

В статье проанализирован опыт стран Европейского Союза в сфере хозяйственного судопроизводства. На основе этого предложены пути заимствования Европейского Союза по оптимизации законодательства в сфере хозяйственного судопроизводства в Украине.

Ключевые слова: *положительный опыт, Европейский Союз, оптимизация, законодательство, хозяйственное судопроизводство.*

Dzhepa Yu. A. The positive experience of the European Union on the optimization of legislation on economic justice in Ukraine

In the article analyzed the experience of the European Union in the field of economic justice. On this basis, examined the ways of borrowing European Union experience to optimize the legislation on economic justice in Ukraine.

Key words: *positive experience, European Union, optimization, legislation, business litigation.*